

Lublin, 17 sierpnia 2023 r.

dr hab. Joanna Piórkowska-Flieger
Katedra Prawa Karnego i Kryminologii
Wydział Prawa i Administracji
UMCS

Recenzja rozprawy doktorskiej Pani mgr Katarzyny Zawiślan pt. „Polityka karna wobec sprawców przestępstw małej wagi”, Kraków 2023, ss. 212

Problematyka zmodyfikowanych typów przestępstw należy do szczególnie interesujących w doktrynie prawa karnego zarówno pod względem dogmatycznym, jak i kryminalnopolitycznym. Autorka rozprawy zawężyła swoje rozważania do wypadku mniejszej wagi. Tego zawężenia nie można jednak oceniać krytycznie. Wielość problemów interpretacyjnych dotyczących wypadku mniejszej wagi, a także podjęcie się zbadania analizowanego zagadnienia także w aspekcie empirycznym, w pełni to uzasadniają.

Biorąc pod uwagę złożoność problematyki wypadku mniejszej wagi i istotne znaczenie tego rodzaju kwalifikacji prawnej czynu w wymiarze praktycznym, wybór tematu rozprawy doktorskiej uważam za trafny.

Oceniając rozprawę doktorską pod względem formalnym, należy odnieść się do struktury pracy, jej strony językowej, a także wykorzystanych w pracy materiałów źródłowych i sposobu ich dokumentowania.

Struktura pracy nie budzi zastrzeżeń. Praca podzielona jest na dwie części: teoretyczną i empiryczną. Obejmuje wstęp, pięć rozdziałów, wnioski

końcowe i bibliografię. Rozdziały od I do IV mają charakter teoretyczny, natomiast rozdział V ma charakter empiryczny.

Rozprawa doktorska pod względem językowym zasługuje na pozytywną ocenę. Jest napisana zasadniczo poprawnym i klarownym językiem. Wprawdzie znajdują się w pracy uchybienia językowe (np. „przestępstwa przeciwko fałszowaniu pieniędzy”- s. 42, „przy ocenie pod kontem uznania”- s.134, „w między czasie”- s. 179), ale zważywszy, że nie są one liczne, nie wpływają na obniżenie oceny pracy.

Autorka oparła się na bogatym materiale źródłowym. Bibliografia obejmuje 221 publikacji. W odpowiednim zakresie Autorka sięgnęła także do orzecznictwa Sądu Najwyższego i sądów powszechnych (112 pozycji). Wszelkie źródła, do których następują odwołania, są należycie udokumentowane w prawidłowo sporządzonych przypisach.

Przechodząc do merytorycznej oceny pracy, należy podkreślić, że Autorka zasadniczo odniosła się w rzeczowy sposób do wszystkich istotnych problemów, które wiążą się z analizowaną problematyką. Na uznanie zasługuje również to, że podjęte kwestie zostały przedstawione nie tylko w ujęciu teoretycznym, lecz także empirycznym, co pozwoliło na weryfikację funkcjonowania określonych regulacji prawnych w praktyce wymiaru sprawiedliwości i sformułowanie postulatów de lege ferenda.

Rozdział I rozprawy pt. „Istota czynu małej wagi” stanowi niejako wprowadzenie do zasadniczych rozważań. Autorka przedstawiła w nim uwagi dotyczące typizacji przestępstw, w tym przyświecające temu procesowi legislacyjnemu założenia oraz sporny problem charakteru prawnego instytucji wypadku mniejszej wagi. Odnosząc się do ostatniej kwestii, Autorka dokonała przeglądu opinii w tym zakresie prezentowanych w doktrynie prawa karnego i orzecznictwie. Wskazała na dwa stanowiska, mianowicie uznające wypadek mniejszej wagi za typ uprzywilejowany przestępstwa oraz traktujące wypadek

mniejszej wagi jako instytucję wymiaru kary. Autorka słusznie zauważyła, że w doktrynie prawa karnego dominuje stanowisko, zgodnie z którym wypadek mniejszej wagi uznawany jest za typ uprzywilejowany przestępstwa. Dopelnieniem tych uwag jest ogólna charakterystyka koncepcji dotyczących okoliczności decydujących o przyjęciu wypadku mniejszej wagi, jakie były prezentowane w doktrynie prawa karnego na gruncie kodeksu karnego z 1969 r. Zawarte w rozdziale pierwszym informacje stanowią rzetelną bazę dla prowadzonych w dalszej części rozprawy szczegółowych rozważań.

W rozdziale II pt. „Ewolucja instytucji wypadku mniejszej wagi w polskich przepisach karnych” Autorka przedstawiła regulacje prawne przewidujące wypadek mniejszej wagi zawarte w trzech polskich kodeksach karnych oraz w innych przepisach karnych. Informacje zawarte w tej części rozprawy dotyczą zarówno obowiązującego, jak i poprzedniego stanu prawnego. Oprócz kodeksów karnych Autorka poddała analizie szeroki katalog aktów prawnych, wśród których wymienić można dekret z 16 listopada 1945 r. o przestępstwach szczególnie niebezpiecznych w okresie odbudowy Państwa, ustawę z 12 października 1994 r. o ochronie obrotu gospodarczego i zmianie niektórych przepisów prawa karnego, ustawę z 12 maja 2011 r. o refundacji leków, środków spożywczych specjalnego przeznaczenia żywieniowego oraz wyrobów medycznych, a także ustawodawstwo karne skarbowe. Rozdział ten ma charakter sprawozdawczy. Szczegółowa analiza teoretyczna instytucji wypadku mniejszej wagi została zawarta w dalszej części rozprawy, tj. w rozdziałach III - IV i została przeprowadzona w oparciu o obowiązujący kodeks karny.

W tej części pracy Autorka wykazała, jak ustawodawca na gruncie trzech polskich kodeksów karnych stopniowo poszerzał zakres uregulowań przewidujących wypadek mniejszej wagi. Interesujące byłoby więc ustosunkowanie się Autorki do tej tendencji ustawodawcy.

W rozdziale III pt. „Wypadek mniejszej wagi na gruncie kodeksu karnego z 1997 roku” Autorka w przejrzysty sposób przedstawiła wypadki mniejszej wagi przewidziane w obowiązującym kodeksie karnym. Wyszczególnione zostały wypadki mniejszej wagi w grupie przestępstw przeciwko: mieniu; wiarygodności dokumentów; obrotowi gospodarczemu i interesom majątkowym w obrocie cywilnoprawnym; obrotowi pieniędzmi i papierami wartościowymi; działalności instytucji państwowych oraz samorządu terytorialnego; wyborom i referendum; obronności oraz w części wojskowej kodeksu karnego. W odniesieniu do poszczególnych typów uprzywilejowanych jako wypadek mniejszej wagi Autorka przedstawiła przyjmowane w doktrynie prawa karnego oraz orzecznictwie przesłanki uzasadniające taką kwalifikację prawną czynu.

Szczególnie istotne znaczenie mają rozważania zawarte w rozdziale IV rozprawy pt. „Okoliczności wpływające na przyjęcie wypadku mniejszej wagi na gruncie kodeksu karnego z 1997 roku”, w którym zaprezentowano trzy stanowiska w tym zakresie, czyli koncepcję przedmiotową, całościową i przedmiotowo-podmiotową. Autorka przedstawiła istotę każdej z wymienionych koncepcji oraz wskazała jej reprezentantów w piśmiennictwie karnistycznym, ale także wyraziła własną opinię odnośnie do słuszności zastosowania określonej koncepcji. Podzielam przyjęte przez Autorkę stanowisko, że przy kwalifikacji czynu jako wypadku mniejszej wagi należy odwołać się do koncepcji przedmiotowo-podmiotowej, ponieważ w sposób kompleksowy oddaje istotę badanego czynu przestępnego, pozwalając na prawidłową ocenę społecznej szkodliwości czynu i w konsekwencji na uznanie go za wypadek mniejszej wagi (s.118-119).

Szczegółowe odniesienie się do mierników społecznej szkodliwości czynu zabronionego stanowi przedmiot dalszych uwag zawartych w rozdziale IV rozprawy. Autorka zaznaczając, że społeczna szkodliwość czynu podlega stopniowaniu, wymieniła różne jej stopnie, m.in. nieznaczny, powołując się na

art.66 § 1 k.k. (s.119). Tymczasem w przepisie tym mowa jest o społecznej szkodliwości czynu, która nie jest znaczna, a nie o nieznacznej społecznej szkodliwości. Wydaje się uprawniona interpretacja, zgodnie z którą stopień nieznaczny oznacza stopień niższy od tego, jaki uznawany jest za taki, który nie jest znaczny. Poczyniona przeze mnie uwaga nie ma jednak charakteru krytycznego, lecz polemiczny. Przyjęta bowiem przez Autorkę opinia o tożsamości znaczeniowej określeń: „nieznaczny” i „nie jest znaczny” ma swoich zwolenników w piśmiennictwie karnistycznym. Znalazła również odzwierciedlenie w orzecznictwie Sądu Najwyższego.

W rozdziale IV rozprawy Autorka przedstawiła różne stanowiska odnośnie do oceny społecznej szkodliwości czynu, wyodrębniając i omawiając ujęcie całościowe, przedmiotowe i przedmiotowo-podmiotowe. Ponadto poddała wnikliwej analizie poszczególne elementy wymienione w art.115 § 2 k.k., które ustawodawca nakazuje brać pod uwagę przy ocenie stopnia społecznej szkodliwości czynu. Zostały one podzielone na dwie grupy: okoliczności o charakterze przedmiotowym i o charakterze podmiotowym. Wśród tych pierwszych Autorka wymieniła rodzaj i charakter naruszonego dobra, rozmiar wyrządzonej lub grożącej szkody oraz sposób i okoliczności popełnienia czynu. Do katalogu okoliczności o charakterze podmiotowym Autorka włączyła natomiast wagę naruszonych przez sprawcę obowiązków, postać zamiaru, motywację sprawcy oraz rodzaj naruszonych reguł ostrożności i stopień ich naruszenia. W odniesieniu do ukształtowania tego katalogu można mieć wątpliwość, czy waga naruszonych przez sprawcę obowiązków oraz rodzaj naruszonych reguł ostrożności i stopień ich naruszenia mają charakter podmiotowy. Zważywszy, że nie dotyczą stosunku psychicznego sprawcy do czynu, wydaje się, że należałoby je włączyć do kategorii o charakterze przedmiotowym, choć gwoździ ścisłości należy zaznaczyć, że w niektórych publikacjach takie właśnie przyporządkowanie występuje, a zatem zalicza się

wagę naruszonych przez sprawcę obowiązków oraz rodzaj naruszonych reguł ostrożności i stopień ich naruszenia do elementów podmiotowych. Ta uwaga ma więc charakter polemiczny.

Autorka stwierdziła, że przyjmuje się, iż katalog elementów branych pod uwagę przy ocenie stopnia społecznej szkodliwości czynu przewidziany w art.115 § 2 k.k. ma charakter zamknięty (s.123), co sugeruje, że w doktrynie prawa karnego panuje pełna jednomyślność w tej kwestii. Zauważyć jednak należy, że zdaniem niektórych przedstawicieli doktryny prawa karnego we wskazanym przepisie nie zawarto enumeratywnego wyliczenia (tak: A.Wąsek, w: O.Górniok, S.Hoc, M.Kalitowski, S.M.Przyjemski, Z.Sienkiewicz, J.Szumski, L.Tyszkiewicz, A.Wąsek, Kodeks karny. Komentarz, t.I, Gdańsk 2005, s.805; R.Zawłocki, w: Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz, t.1, red. M.Królikowski, R.Zawłocki, Warszawa 2021, s.1490). Także w orzecznictwie znaleźć można opinię, zgodnie z którą na stopień społecznej szkodliwości mają wpływ takie czynniki jak uprzednia wielokrotna karalność sprawcy, jego niepoprawność i brak podatności na resocjalizację, a zatem okoliczności niewymienione w art.115 § 2 k.k. (tak np. postanowienie Sądu Najwyższego z 12 grudnia 2019 r., I KK 41/19, Legalis nr 2264061). Niewątpliwie jednak stanowisko, w myśl którego w art.115 § 2 k.k. wymieniono taksatywnie elementy brane pod uwagę przy ocenie stopnia społecznej szkodliwości, dominuje w doktrynie prawa karnego i należy uznać je za słuszne.

Rozdział V rozprawy pt. „Wypadek mniejszej wagi przestępstwa kradzieży w świetle badań aktowych”, jak sam tytuł wskazuje, ma charakter empiryczny. Został opracowany m.in. na podstawie wyników badań zrealizowanych w ramach projektu badawczego pt. „Polityka karna sądów wobec przestępstw małej wagi”, którego Autorka była koordynatorem. Badania te przeprowadzono w oparciu o akta spraw karnych w trzech losowo wybranych sądach w obrębie apelacji krakowskiej, które wpłynęły do nich w 2010 r.

Autorka jako główny przedmiot swoich rozważań w tej części pracy wybrała politykę karną wobec sprawców wypadku mniejszej wagi przestępstwa kradzieży (art.278 § 3 k.k.). Taki wybór uważam za trafny. Wypadek mniejszej wagi kradzieży przewidziany był także w dwóch poprzednio obowiązujących kodeksach karnych. Można zatem stwierdzić, że jest to „klasyczny” przykład wypadku mniejszej wagi przestępstwa na gruncie polskiego prawa karnego.

Rozdział V rozprawy obejmuje wyniki badań aktowych, które pozwoliły Autorce na sformułowanie wniosków dotyczących takich elementów jak np.: przedmiot czynności wykonawczej, miejsce i czas popełnienia czynu, wymiar kary i środków karnych.

Szczególnie interesujące uwagi Autorki dotyczą okoliczności uwzględnianych przez sądy przy kwalifikowaniu kradzieży jako wypadku mniejszej wagi. Na podstawie analizy ponad stu akt spraw sądowych Autorka wykazała, że sądy w zdecydowanej większości przypadków nie wskazywały okoliczności, które uzasadniały taką kwalifikację prawną czynu. Badając te przypadki, w których sądy uzasadniały swoje stanowisko, Autorka doszła do równie niepokojących wniosków, a mianowicie, że uzasadnienia te były mało pogłębione. Ponadto sądy często argumentowały taką kwalifikację prawną kradzieży odwołując się do braku uprzedniej karalności sprawcy, jego warunków i właściwości osobistych dotychczasowego sposobu życia jako elementów stanowiących podstawę pozytywnej prognozy kryminologicznej wobec sprawcy czy też wyrażenia przez niego skruchy i przyznania się do winy.

W rozdziale V rozprawy Autorka przyjrzała się także sylwetce sprawcy przestępstwa wypadku mniejszej wagi kradzieży pod kątem czynników fizycznych, tj. płci, wieku, a nawet- wagi, koloru oczu, wzrostu i znaków szczególnych oraz innych elementów, takich jak: stan zdrowia, uzależnienia, poczytalność, wykształcenie, zawód, dietność, stan cywilny oraz uprzednia karalność.

Dużo uwagi Autorka poświęciła kwestii wymiaru kary i środków karnych wobec sprawców wypadku mniejszej wagi kradzieży. Rozważania w tym zakresie oparto na badaniach aktowych oraz analizie danych statystycznych. Analiza statystyk obejmuje lata 2010-2020, a zatem okres dostatecznie długi, aby sformułować rzeczowe wnioski. Jak wynika z przeprowadzonych badań najczęściej orzekaną karą wobec sprawców czynu penalizowanego w art.278 § 3 k.k. jest kara ograniczenia wolności. Autorka podkreśliła wpływ na ten stan rzeczy nowelizacji kodeksu karnego dokonanej na mocy ustawy z 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw polegającej m.in. na wprowadzeniu do kodeksu karnego art.37a, poszerzającego zakres możliwości orzekania kar nieizolacyjnych. Autorka zauważając istotny wpływ tej nowelizacji kodeksu karnego na wymiar kary wobec sprawców przestępstwa z art.278 § 3 k.k. uznała, że ukształtowanie wymiaru kary po nowelizacji kodeksu karnego z 2015 r. nie jest efektem polityki karnej sądów, ale wiąże się z polityką karną ustawodawcy, a zatem nie można przyjąć, że istnieje odrębna polityka karna sądów wobec sprawców przestępstw małej wagi (s.180).

We wnioskach końcowych w syntetyczny sposób przedstawiono wynikające z przeprowadzonych rozważań konkluzje. Trudno nie zgodzić się z Autorką, że konieczne jest działanie zmierzające do ujednoczenia rozumienia instytucji wypadku mniejszej wagi. Jako postulat *de lege ferenda* Autorka zaproponowała implementację formuły przewidzianej w kodeksie karnym skarbowym, zawierającej w art.53 § 8 definicję legalną wypadku mniejszej wagi i ustanowienie w ustawie katalogu okoliczności uzasadniających uznanie czynu zabronionego za wypadek mniejszej wagi. Autorka słusznie podkreśliła, że brak takich regulacji na gruncie prawa karnego może prowadzić do tego, że takie same czyny zostaną ocenione przez różne sądy w sposób odmienny (s.182).

Wartość pracy podniosłaby jednak bardziej skonkretyzowana propozycja uregulowania wypadku mniejszej wagi na gruncie ustawy karnej.

Konkludując, mimo nielicznych uwag o charakterze polemicznym lub sugerujących wzbogacenie treści pracy, uważam, że recenzowana rozprawa doktorska stanowi kompleksowe i wartościowe opracowanie podjętej problematyki. Zawarte w rozprawie rozważania dowodzą, że Autorka posiadała umiejętność prowadzenia samodzielnej pracy naukowej, a także, co jest bardzo istotne w pracy naukowej, umiejętność wieloaspektowego spojrzenia na badany problem. Z uwagi na to stwierdzam, że recenzowana rozprawa doktorska mgr Katarzyny Zawiślan pt. „Polityka karna wobec sprawców przestępstw małej wagi” spełnia wymogi przewidziane w art. 187 ust 1 i 2 ustawy z 20 lipca 2018 r.- Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (tekst jedn. Dz.U. z 2023 r., poz. 742 ze zm.). Wnoszę więc o dopuszczenie mgr Katarzyny Zawiślan do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Joanna Jankowska-Flieger